

I denne opgave vil jeg beskæftige mig med to soldaterbreve skrevet under treårskrigen (1848-50). Jeg vil omskrive brevene til nutidsdansk og kommentere de ændringer, jeg foretager, mht. ortografi, syntaks og ordforråd.

Opgaven er i al sin enkelhed ikke så simpel; brevene behandler temaer, der er relevante for forfatterne i deres tid: temaer der er forældede i dagens Danmark. Der skrives meget om Gud og om at være ”ved Helsen” – altså sund og rask. Det er de færreste, der beskæftiger sig meget med Gud i deres hverdag – få mennesker skriver mails indeholdende vendinger som ”Må Gud være med dig” eller ”Om Gud vil det”, og for de fleste danskere er sygdom heller ikke en del af hverdagen, i hvert fald behøver man ikke længere bekymre sig for, om man dør, hvis man fx har fået lungebetændelse. Derfor virker brevene, trods min oversættelse til nutidsdansk, stadig forældede i deres udtryk.

Et meget påfaldende træk ved brevene er, at ortografien er meget *inkonsekvent*. Der benyttes versaler ved begyndelse af såvel appellativer som verber, der er dog tendens til oftere at begynde med versal ved substantiver end ved andre ordklasser, men dette er ikke gennemført. Niels Frandsen (NF) er mest konsekvent og har få undtagelser fra dette, mens Christoffer Cristensen (CC) er mindre konsekvent. Langt de fleste proprier begyndes med versal, men igen har CC et par undtagelser (peder hemmensen).

Ved verber i præsens forekommer endnu en inkonsekvens: To fonetisk næsten ens verber staves forskelligt. ”Gaar” staves, som det er korrekt i dag, bortset fra at dobbelt-a’et ville blive erstattet af bolle-å’et, men får staves ”faaer” og får altså tilføjet et e (NF, første afsnit). Den eneste forskel på disse to ord er begyndelsesbogstavet: de er af samme ordklasse, er begge præsensformer og står derudover meget tæt på hinanden i teksten, der er altså tale om en ret stor inkonsekvens, når de staves forskelligt. Tilsvarende er pluralisformerne af ordene bror og søster dannet på en, set i forhold til hinanden, ulogisk måde: ”Kjære Brøder og Søsterre” (CC). Det ville have været resultatet af en mere konsekvent stavning, hvis man havde haft *enten* ”er” *eller* ”re” i pluralis frem for begge bøjningsformer i samme sætning.

Denne manglende konsekvens i ortografien bør dog ikke være nogen overraskelse tidspunktet taget i betragtning. Vi får først i 1889 en bekendtgørelse om retskrivningen i Danmark, i 1892 kommer endnu en bekendtgørelse, og nu forpligter de offentlige institutioner sig til at anvende den officielle retskrivning. Man kan altså ikke forvente, at danske soldater anno 1850 har lært at

stave konsekvent – eller at de har en bevidsthed, om at der *bør* være konsekvens i deres stavning af fx verber i præsens.

Som hærdet sprogbruger sidder man ikke tilbage med følelsen af at have læst et stykke godt lingvistisk litteratur, når man har læst disse soldaterbreve. Der mangler generelt sproglig bevidsthed, hvilket er naturligt, eftersom det selvfølgelig har været vigtigere at nedkæmpe fjender end at lære om tekstlingvistik i skolen. Der tales meget om helbred og Gud, dette bruges både til at indlede og afslutte brevet (NF), og når det egentlige midterstykke af brevet ikke er så langt – og også *handler lidt om Gud* – bliver det en meget repeterende stil.

Derudover er der dobbeltforbindelser som ”Tid og Lejlighed” og ”ved Helsen og Sundhed”, hvor andetledet primært fungerer som en repeterende forstærkning af førsteledet, og på den måde ikke giver læseren en ny oplevelse, men bare fortsætter associationen fra ordet før. Sådanne dobbeltforbindelser forekommer ofte ved faste forbindelser, som man måske kan kalde disse, men de tilføjer stadig ingen ny viden. Modtagerne af brevene har selvfølgelig ikke haft så høje litterære forventninger til brevenes indhold, men blot håbet på at høre, at deres kære familiemedlem i krigen er ”ved Helsen og Sundhed”, så på den måde opfylder brevene fuldt ud deres *funktion*.

Det ordforråd, der udtrykkes i brevene, er naturligt nok meget anderledes end gennemsnitsdanskerens ordforråd anno 2007. *Færd, paroler, almagts hånd* og *batalje* er ikke ord, man ofte hører udtalt i dag. Udover forældede ord er der også mange vendinger, der ikke bruges længere fx ”en flittig hilsen”.

Af og til er syntaksen problematisk og fjerner teksten yderligere fra nutidsdansk ex ”Der bliver ikke noget af med det”. Havde sætningen lydt, ”det bliver der ikke noget af med”, havde den været lettere at forholde sig til og virket mindre arkaisk på os.

Brugen af det personlige pronomen ”*eder*” og ”*eders*” løfter stilen op på et højere niveau, fordi man konnoterer ordet med noget gammelt og højtideligt, men det er jo et bare et gammelt ord for jer og jeres, der måske nok også dengang havde en lidt mere højtidelig betydning, men for nutidsdanskeren virker det endnu mere højtideligt, tilnærmelsesvist patetisk, når man læser ”*eder*” i stedet for ”jer”.

Flere steder i teksten kan man se, at det danske sprog har en lang udviklingshistorie fra den germanske sprogstamme. Dansk er sammen med de andre nordiske sprog et nordgermansk sprog, hvorimod bl.a. engelsk og tysk er vestgermanske sprog. Brevet er fra den ældre nydanske

sprogperiode, der startede omkring 1700. ”Om han har bekommet det” i CC’s brev tyder på en stærk germansk indflydelse, sætningen betyder ”om han har fået det”, verbet ”bekommen” betyder altså det samme, som det gør på nutysk. Der er også eksempler på en nordisk påvirkning, bl.a. i sætningen ”da du ikke taller noket om det”. I middelalderen ændrede nogle konsonanter lyd på dansk, *p* blev til *b*, *t* til *ð* (blødt d) og *k* blev til *g* (blødt g). Denne danske lydændring kaldes klusilsvækkelsen. På svensk forblev klusilerne intakte, derfor kan man sige, at når der skrives ”noket”, i stedet for noget, er det en bevaring af det fællesnordiske fundament, som svensk også har bevaret.

CC staver København ”Kjøbenhanv”. ”Kj”-lyden, i stedet for den rene k-klusil, er en anden gammel nordisk lyd, der i højere grad er bibeholdt i såvel skrift som tale på svensk og norsk end på dansk.

Hvad angår ortografien er der to modsatrettede tendenser: Den ene tendens går mod en hyperkorrekt stavning, og den anden går mod en lydlig ortografisk fremgang. Ordet ”jeg” staves både ”ieg” og ”jeg”. I denne forbindelse må j-lyden være så tydelig, at det er mest logisk at bruge *j* og ikke *i*, men det er altså ikke fuldstændigt tilfældet. NF staver lejlighed ”leilighed” og benytter altså en diftong frem for den moderne danske stavemåde med *j*. På norsk har man også denne ei-diftong, altså igen et træk, der viser det fællesnordiske grundlag.

En temmelig hyperkorrekt stavning forekommer ved ordet ”indtil” stavet ”jntel” (NF, s.2). Der er intet lydligt grundlag for at skrive et *j* her, da der ikke er tale om den i-lyd, der minder om det vokoide halvvokal-j (skrevet som et omvendt *j* i lydskrift), men derimod den ”gængse” i-lyd. Det vokoide *j* udtales som *i*’et i diftongen *ei*. Fejl, hvor man skriver *j* for *i* eller omvendt i sådanne forbindelser, er altså lydligt begrundede modsat denne fejl med *j* for *i*, hvor i-lyden er en meget ”klassisk” i-lyd.

Andre steder puttes stumme konsonanter ind i ord, der slet ikke har sådanne stumme bogstaver fx (CC, øv. s.2) ”aldt ting klardt” (”alting klart” på nudansk). Der benyttes en del *e*’er i ord, der staves med *i*, fx ”tel” og ”Stelhed” (NF), begge ord lyder mere som *e* end *i*, så det er en logisk lydlig stavning. Ordet tillige staves ”tellige” af NF, men ”tillige” af CC. Der kan måske være tale om en dialektal forskel, CC er fra Præstø, og NF er fra Svendborg, men når man kun har ét brev fra hver, og ortografien generelt er meget inkonsekvent, er det svært at konstatere klare dialektale forskelle. Man kan dog påpege, at det manglende *d* i NF’s stavning af nødvendigt: ”nøvendig”, kan være et påfaldende fynsk træk. Ordet nådig staves *med* d, hvilket passer fint ind i denne tanke, da

der er tilbøjelighed til at have en tydelig d-lyd (altså ikke ð-lyd), når d'et står i indlyd – fx i ord som stadig og nådig.

Man kan forestille sig, at denne modsatrettede tendens, der går mod både hyperkorrekt stavning og en lydlig stavning, er et resultat af en begyndende bevidsthed omkring stavning; man ved, at der findes bogstaver, man ikke kan høre, men som skal skrives alligevel, men man kender ikke til en retskrivning, for der findes ingen, derfor er der ingen konsekvens omkring ortografien, men derimod megen modsatrettethed.

Syntaktisk er brevene heller ikke helt logiske. ”Eders seste Brev har jeg med stor glæde Modtaget” (CC først) er et eksempel på, at objektet står i forfelt. Det er ikke syntaktisk forkert, men virker arkaisk i forhold til ”Jeg har med stor glæde modtaget eders sidste brev”. Det kan være blot for at fremhæve, at der er tale om ”eders *sidste* brev”, men i sammenhængen er der ikke grund til at tro, at det er dette, der ligger til grund for, at objektet står i forfelt, men at der bare er tale om en syntaktisk ”fejl”. Sætningen fortsætter med ”og seer at i er alle ved En god helsen”, der er et eksempel på hovedsætningsstruktur (vna) i en bisætning. Denne vna-struktur forekommer i bisætninger, men sædvanligvis i forbindelse med replikgengivelser, betingelsesledsætninger, eller når der står en ledsætning i forfeltet i en anden ledsætning (ex ”Reglen er altså, at når der er rødt lys, skal man straks standse”¹). Ingen af disse årsager til vna-struktur i en bisætning er til stede i denne sætning, man må altså formode, at der bare er tale om en helt almindelig sproglig fejl.

Hvis man ikke er vant til at udtrykke sig på skrift, er man selvfølgelig mindre sprogligt bevidst, end hvis man er vant til at skrive i sin hverdag. Talesprogets præmisser er meget anderledes end skriftsprogets. I tale har man mulighed for at uddybe, hvis man ikke har formået at gøre en pointe klar, det har man i mindre grad på skrift, og i tale er det vigtigste, at man bliver forstået og gerne ved hjælp af så få ord som muligt, derfor er det langt mindre påfaldende med hovedsætningsstruktur i en bisætning i tale end på skrift, og altså ikke nogen underlig fejl at lave, hvis det eneste skriftlige, man producerer, er breve til familien i ny og næ. CC skriver på side 2 ”men nu kan vi nok endsee at der Bliver ikke noget Af med det” – endnu en bisætning med hovedsætningsstruktur. Her kan man dog overveje, om den tilnærmelsesvist kan gå ind under replikgengivelses kategorien. Der kan være tale om et citat, om ikke andet så noget, han selv har tænkt, og nu gentager som en art replik.

¹ Eksemplet er taget fra Hansen, Erik (2006) : *Dæmonernes Port*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 83

Den bedste konklusion, man kan drage, om sproget i disse breve er, at det er præget af megen inkonsekvens. Denne inkonsekvens kan ses som en fremadrettethed mod en retskrivning med ikke altid logiske regler, for hvordan lyde gengives, og samtidig et bevis på at retskrivning ikke er noget, en soldat anno 1850 behersker. Igen er det selvfølgelig ikke overraskende, at soldaterne ikke behersker eller overhovedet kender til en sådan retskrivning.

BILAG 1

Min oversættelse af teksterne til nutidsdansk står kursiveret efter det enkelte afsnit, dette gælder begge brevene.

Forfatter: Christoffer Christensen fra Kindvig, Præstø Amt

Teksttitel: brev fra treårskrigen 1848-50

Dato: 12. Marts 1849

Kilde: Vibeke Sandersen: "Jeg skriver dig til for at lade dig vide" Skrivefærdighed og skriftsprog hos menige danske soldater i treårskrigen 1848-50, bd. II s. 253-254.

Udgave: original ortografi

Marsdt 1849
Sønderborge d 12 Marsdt 1849
1849

Sønderborg, d. 12.marts 1849

Kjære Brøder og Søsterre

Kære brødre og søstre

Eders seste Brev har jeg med stor glæde
Modtaget og seer at i er alle ved En god helsen
og jeg tillige med Hele mandskabet er ved en god helsen
Her er i denne Tid kommet Flere af minne Bekenter her
til Sønderborge,

Jeg har med stor glæde modtaget jeres brev og ser, at I alle er ved godt helbred, og jeg og hele mandskabet er her ved godt helbred. På det sidste er der kommet flere af mine bekendte her til Sønderborg.

Rasmus Lassens Mars Som har tendt hus præsten
er kommet Her til og han har helst mig fra Ellen
at hun er i nu hos præsten.

Rasmus Larsens Mads, som har tjent hos præsten, er kommet hertil, og han har hilst mig fra Ellen og fortalt, at hun nu tjener hos præsten.

Men han gav mig dig efterretninger
Hun skulde nu Hjem for dig hun Er saa svag
men jeg ønsker hende En god forbædering
jeg har for nogen Tid siden skrivet et brev Til peder hemmensen
jeg ved ikke Om han har Bekommet det da du ikke taller noket
om det i dit Brev.

Men han gav mig dine efterretninger. Hun skulle hjem nu, fordi hun er så svag, men jeg ønsker hende god bedring. Jeg har for nogen tid siden skrevet et brev til Peder Hemmensen, jeg ved ikke, om han har fået det, da du ikke nævner det i dit brev.

Vi har i denne tid meget tavelt med at Lægge brov over vandet
Som at Vores Troper skal masere over paa naar de skal i krig igen.
og ombor Har vi gjodt aldt ting klar til at Seile
men hvoer hen det ved jeg ikke

Vi har for tiden meget travlt med at lægge bro over vandet, som vores tropper skal marchere over, når de skal i krig igen, og ombord har vi gjort alting klar til at sejle, men hvorhen ved jeg ikke.

Vi havde dog vendet at komme hjem Til Kjøbenhavn
men nu kan vi nok endsee at der Bliver ikke noget Af med det.
dette Blev nok en Lang Reise for os men med helsen faar
dette vel nok ende.

Vi havde forventet at komme hjem til København, men nu må vi nok indse, at det ikke kan lade sig gøre. Det bliver nok en lang rejse for os, og med det gode helbred får det nok ende (eller denne hilsen får nok ende).

Fastelangs Maandag haft vi en Lile Bagtalige med Tyskerne
de Fyrede paa os og vi paa dem men vi mæstede ikke en mand.
Saa vi kan Bemærke at Gud er med os.

Fastelavnsmandag havde vi en lille kamp med tyskerne. De skød efter os, og vi skød igen, men vi mistede ikke en mand. Så vi kan mærke at Gud er med os.

Jeg vel Beder alle at i er ved en god tolmaadighed End til jeg kommer.

Jeg vil bede jer alle om at væbne jer med tålmodighed, indtil jeg kommer hjem.

En Flitig helsen Fra mig til minne Kjære Søster Og Brøder. samdt
min hele Familie
Christoffer Christensen

*Mange venlige hilsner fra mig til mine kære søstre og brødre samt resten af min familie
Christoffer Christensen*

BILAG 2

Forfatter: Niels Frandsen fra Egeskov, Svendborg Amt

Teksttitel: brev fra treårskrigen 1848-50

Dato: 2. juli 1849

Kilde: Vibeke Sandersen: "Jeg skriver dig til for at lade dig vide" Skrivefærdighed og skriftsprog hos menige danske soldater i treårskrigen 1848-50, bd. II s. 259-260.

C. A. Reitzels Forlag 2003

Udgave: original ortografi

Brengstrop den 2 Jolig 1849

Brengstrup d. 2. juli 1849

Kjære Forældre og Søskende

Kære forældre og søskende

Da Tid og Leilighed Gives saae vel ieg Skrive tel Eder
og Lade eder Vide at Jeg er ved Hilsen og Sonhed
og tellige ved et frit Mod Vilket er Nøvendig i denne Tid,
tid her Gaar jo saa Mange Parroeler og Snart om Fred
og Snart om det Modsatte, men ieg vel være Ganske Rolig
intel at ieg Faaer at Seed Vaar dan dan det Gaar. og Sætte det altsammen
i Almagtens Haand som Styrer det Altsammen paa det Besste,
thi naar Goder med os vor kan da et Menneske Skade os.

Nu hvor jeg har tid og lejlighed til det, vil jeg skrive til jer for at lade jer vide at jeg er sund og rask og tillige ubekymret, hvilket er nødvendigt i denne tid, for her går så mange paroler, snart om fred og snart om det modsatte. Men jeg vil være helt rolig, indtil jeg får at se hvordan det går, og jeg vil lade det være i Guds hånd, han som styrer det alt sammen på bedste vis, for når Gud er med os, hvordan kan da et menneske skade os?

Saae Lader os da Bedetel God at han vel stærke Vaart Mod
tel at Stride for Fæderene Land om saae Oftere Skal tidkræves af os.
og Bedetel God at han vel Enten give Liv eller Død, at Hente.
i Stedet for at Man i sin Tid skal være Telindetgordt og ikke
kan Ærverve sit Ophold

Så lad os de bede til Gud om at han vil styrke vores mod til at kæmpe for vort fødeland, om vi så skal gøre det oftere, og bede til Gud om at han enten vil give liv eller død. I steder for at man resten af sine dage skal være handicappet og ikke kan opretholde sin levestandard.

o God Forbyde at det skal Ramme os

Må Gud forbyde, at det rammer os.

Hidentel har vi Lagt i Stelhed -
vi kan saae Kalde - og ingen Slag haft.

Indtil nu har her været roligt, kan man kalde det, og vi har ikke udkæmpet nogle slag.

Men nu Bliver det Enten tel den Onde eller tel den
Gode Side velket Vig Ønsker Helst en Ende paa denne Færd

Men nu går det enten godt eller dårligt, vi ønsker en ende på denne kamp.

Kjære Vænnere i Sende Hilsen tel mig Med Hans Knudsen

Kære venner, I kan sende hilsener til mig med Hans Knudsen

fra Gværendrop. og det Glædede mig Meget at Høre at i
Alle er Raske og har Helbedet.

fra Gværendrup, og det vil glæde mig meget at høre, at I alle er raske og ved godt helbred.

God Give at vi alle Matte Beholde det Jntel Vores Siste Sond.
og at vi igen mate. Samles i Fred og Rod som tel Faaeren
da var det en Saar Glæde for os Alle.

Gud give at vi alle må beholde dette indtil vores sidste stund, og at vi så igen må samles i fred og ro som før. Det ville være til stor glæde for os alle.

i Sagte at ieg Skolde Skrive naar Jeg Trenger for Naaget
vaar for ieg Takker Eder Mange Gange. men Jeg
Mangler ikke for Naaget Ennod Uden Eder Mine Kjære Venner
Velke Jeg maae Savne.

I sagde til mig, at jeg skulle skrive, når jeg har brug for noget, og det takker jeg jer for. Men jeg mangler ikke noget, ud over jer, mine kære venner, som jeg må savne.

Men ieg Haaber at Herren er saae Naadig i Mod os at vi
igen maae Samles

Men jeg håber, at Herren er så barmhjertig i mod os at vi igen vil samles

nu indet Videre denne Gang Kjære Venner Men
Hils Hans Knudsens Forældre at han er Rask og han har

Besøgt mig. tellige med Peder Hansens Søn og Klemming Knudsen.

Nu vil jeg ikke skrive videre denne gang, kære venner, men fortæl Hans Knudsens forældre, at han er rask, og at han har besøgt mig, sammen med Peder Hansens søn og Klemming Knudsen.

Tel Slutning Ønsker Jeg Eder at Leve Vel tel at vi Samles igen

Til sidst ønsker jeg, at I må leve vel, indtil vi samles igen.

Eders Hengivene Søn
Niels Frandsen

*Jeres hengivne søn
Niels Frandsen*